

„Pa če bomo „Novomesto“ pisali“ — piše med drugim A. R. — „za naš „Neustadt“, ki je že tako dosti neznan, celó nobena duša na svetu vedila ne bo.“ — „Dosti bolj ga bo svet po imenu „Novomesto“ poznal — zavrača gospod P. B. V. temeljito prazni ta ugovor — ker po tem „Neustadtla“ ne bo treba po Českem, Marskem, Erdeljskem itd. iskati.“ Mi pa, da se pisavcu odvrne njegov „domoljubni“ strah, pridenemo še to. Nobeno lastno ime (eigennamen) naj se ne prestavlja: prvotno slovensko naj ostane slovensko, nemško pa nemško. To je zakon nature, ki velja pri vseh narodih. Če vi nemški pisatelji s ponemčevanjem slovenskih imen niste še toliko opravili, da bi celó mogočni dunajski časnikarji in drugi Nemci saj dandanašnji vedili, da „Laibach“ je na Kranjskem, ne pa na Koroškem, bomo gotovo mi bolj srečni s tem, da po slovenskih imenih se razjasni ljudem po svetu zemljevid kranjske dežele.

Vprašamo končno le še to: Zakaj nek je „domoljubni“ pisavec A. R. tako v strahu za „Novomesto“ (kteremu je vendar tudi še pristavljeno nemško ime „Neustadt“) in se srdi tako zoper program, ki je pred vsem najbolj domači deželi namenjen, pa ga vendar celó nič ne briga to, kar grešijo nemški pisatelji zoper našo deželo? Kako je to, da ne on ne nihče drug ni stresel tega, kar v 52. zvezku tiste knjige, ktera nadaljuje „Conversationslexicon“ pod naslovom „Unsere Tage.“ Blick aus der Zeit in die Zeit. Braunschweig 1863, na strani 807. zapisano stoji tako-le: „In Kärnthen befinden sich einzelne deutsche Sprachinseln, namentlich die Städte Klagenfurth, Völkermarkt, im südlicheren Theile des Landes die Hauptstadt Laibach, ferner die Städte Weichselburg, Gurkfeld und Neustadt (Neustädtl)“. Tako se bere od črke do črke v imenitni nemški knjigi anno 1863! Gosp. A. R. ali ni to gradiva dosti, da nesete iz „jeziških otokov“ kaj več kulture na Nemško? Saj vendar iz tega vidite, da je silno potrebuje.

Vi pa Višnjagorci in Krščanje! zdaj še le veste, česar še gotovo vedili niste, da ste tudi vi „nemško-jeziški otočanje (deutsche Sprachinsulaner).

Kratkočasno berilo.

Spomini na deda.

Pravljice in povesti iz slovenskega naroda.

Spisal J. Zavojšček. *)

Zakrpana Višnja gora, raztrgan Žuženberk.

Imel sem deda sedem in sedemdeset let starega. Sedeli so vso Božjo zimo za pečjó, z roko so podpirali pipico „z devetimi orli“ (kajti zob niso več imeli, da bi jim bila pipica sama v ustih stala) pa pripovedovali so ven in ven, kaj se v tem in tem kraju od „njega dni“ pripoveduje, kaj so sami doživeli, in kaj se je v starih časih godilo. Že od nekdanj in po vsem svetu imajo starčki navado, da pripovedujejo, kako je v prejšnjih časih — v časih, ko so bili še oni mladi — bilo grozno dobro na svetu. Tako so tudi moj ded rekli: „I kaj menite vi mladi, „njega dni“ je bilo dobro. Čeravno je zdaj tlaka in desetina preč, pa vendar bolj stradate in se trpinčite, ko smo se „njega dni“ mi, ko je bila pšenica po štirinajst grošev, oves pa po tri itd.“ Vzlasti so radi pripovedovali pravljice in pripovedke. O tem jih ni nihče presešel v celi soseski. Imeli so pri vsem tem še (kakor bojè vsi stari ljudje) lepo navado, da so eno isto reč večkrat povedali; celó ako jih je kdo opomnil, da so to že pravili, ni jih to izpravilo iz kolesnic,

*) Drago!

Vred.

ampak hočeš nečeš moraš do konca poslušati. Včasih tudi niso nobenega ugovora slišali, kajti oglušili so bili od gole starosti.

Nekdanj je bil sejm v Višnji gori. Zdi se mi, da je bil pondeljek po sv. Tilnu, vendar svojeglavno ne bom tega trdil. Djali so tedaj: „Jožek! pojdi z menoj na sejm; boš vidil raztrgano višnjansko mesto, kjer imajo polža priklenjenega.“ In stari oče so vzeli tršlikovo palico izza vrat, deli klobuk z velicimi krajevci in širocim oglavjem na sivo glavo, in jaz vnuk, tačas kakih osem let star, nataknil sem čevlje, snel slamniki s trama, pa jo tako vreževa proti staremu mestu višnjanskemu. Prav počasi sva kobacala, jaz, ker sem delal majhne stopinje, ded pa, ker so jim noge že slabevale. Toda jaz sem bil še zmirom bolj frišek od očeta starega, dasitudi so hodili po treh, in jaz samo po dveh nogah.

„Brž balte no, oče!“ — priganjal sem jih ven in ven, kajti veljalo je viditi mesto, kjer imajo, kakor so ded djali, „polža priklenjenega“.

„I—i, če boš tako siten, ne boš šel nikoli več z menoj“ — me zavrnejo stari oče, in prec prec sem bil strpljiv in tiho sva stopala vstric. Ko se je vendar enkrat pokazal stari grad nad višnjanskim mestom, kazali so mi ded s palico: „Lej! vidiš oni zid na hribu, ki je zaraščen okoli in okoli?“

„Vidim, oče!“

„Tam je bil nekdanj velik grad. Notri so bili močni močni gospodje, ki so pod zemljo imeli cesto celó v tisto deželo, kjer so hudi Turki domá“.

„Kakovi so pa Turki, oče!“

„Turki? I Turki so nekdanj bili hudi ljudje, še huji kakor Pesoglavci“.

„Kakovi so pa Pesoglavci?“

„Pesoglavci so bili v starih časih iz daljnih dežel k nam prišli. Imeli so pasje glave in so grizli in popadali ljudi kakor psi, in so jih lovili in klali. Turki so prišli pozneje kakor Pesoglavci v naše dežele. Pa so bili tudi hudi, nič manj ali pa še bolj od Pesoglavcev. Stare ljudi so na kole nabadali, mlade so pa seboj jemali, da so morali delati deleč deleč v turški deželi“.

Tako so mi pravili ded; jaz pa sem si naslikal v mladi fantazii (če sem že imel ktero) te strašne pošasti ki so jim rekli Pesoglavci in Turki, in nekoliko se še zdaj domislil, kakove sem si jih mislil, toda častiti moji bravci bojo morda nevoljni pogledovali na naslov, menivši, da niso prav brali.

Med tem pripovedovanjem tedaj se je prikazala vsa Višnjagora, mesto in stari trg izza hriba, in ded so mi kazali: „Lej! Jožek, to je mesto „raztrgana Višnjagora“.

„Oče, zakaj pa pravite „raztrgana“ Višnja gora, kdo jo je pa raztrgal?“ — prašam jaz.

Ded so za vsako deveto stvarco, če je bila še tako majhna, imeli pripovedko na jeziku pripravljeno. Tako so tudi zdaj pričeli pripovedko sledečo:

Žuženberčanje so bili že od nekdanj posebno pridni, varčni in umetalni kakor so še dandanašnji — Bog jim daj srečo! Še zdaj Žuženberčan starino rad pokrpa, pogladi, posnaži in popravi, pa za novo na sejmu prodá. Na nobenem sejmu po vsi kranjski, štajarski in koroški deželi ni toliko starine na prodaj, kakor na Žuženberskem. Taki so bili tudi svoje dni. Niso pustili nobene mestne strehe preotljene ali predrte, nobene kotanje v tleh, nobene luknje v zidu, ampak vse se je moralo zakrpati in zamašiti, zametati in popraviti. Vse druge, ki niso tako ravnali, pitali so jih z lenuhi itd.

Višnjanje pa so bili vse druge nature, kakor so njihni vnuki, sedanji meščanje drugačni od sedanjih Žuženberčanov. Oni se niso zmenili za luknje niti v strehi niti v zidu niti kje drugej; ni jim bilo mar kr-

panja in šivanja, ampak hodili so po svojih opravkih, po kupčii, po rokodelstvu in poljedelstvu. Pozneje še celó na polža niso dovelj gledali, ker jim je (kakor je tudi počasen) pobegnul izpod županove hiše. Takrat pa, ko se je godilo, kar hočem jaz povedati, bil je polž še gotov, dobro priklenjen pri županovih. Že takrat so v okrožji kmetje Višnjane dražili rekši: „Kje imate polža.“ Žuženberčanje pa so še dostavili: „Luknje si zamašite; Višnjogoro si zakrpajte, če ne, vam polž uide.“ Za kmete, so djali meščanje, da se ne zmenijo, naj rekó kar hoté — „kmečki tesači.“ Žuženberčanom „cunjarjem in krparjem“ bomo pa že pokazali — hrustili so se.

Neko nedeljo popoldne zbere se vès mestni zbor pri polžu. Najprvo se je glasil Juri Počasné, ki je, čeravno meščan, na oprtah sol po svetu nosil „čez hrib in čez plan“. Tako-le je govoril Počasné: „Možje! (pravi) ne dajmo se tim cunjarjem zmirjati in si nagajati. Nikar ne pustimo, da bi nam zmirom očitali našega polža, nedolžno žival, ki ni nikomur nič mar. Že naši očetje so jo imeli, mi jo imamo, in naši otroci jo bodo imeli. Ven in ven nam očitajo, da smo — ne vem kakovi — da ne krpamo svojega mesta, dražijo nas s polžem, in jaz sam ne vem, kaj še vse godejo. Ko sem jaz sol prodajal, zmirom zmirom so me pikali, da sem polžar iz raztrgane Višnjegore. Tega nisem mogel poslušati in iz oči v oči sem jim v zobe vrgel, da smo mi Višnjanje več vredni kakor devet in devetdeset Žuženberčanov in še eden po vrhu. Pa lej Kurenta! kmali bi bil tepen; zares ni manjkalo več kakor nič, toda bal se jih nisem, in niso mi mogli blizo. Kdor ne verjame, naj mojo staro praša.“ „Res je res“ — oglasi se iz množice Počasnela — sinoči je prinesel vès kitast hrbet domú. Take klobase ima na hrbtu, da se sam Bog usmili, ne vem, če bo mogel tri tedne solnega žaklja oprtati. Ne vem, kaj bova počela?“

Tako je končal Počasné in Počasnela. Možje pa so zagrmeli: „Tega ne pustimo, ne! za hudirja ne!“ Mlaji in tedaj tudi bolj razkačeni so djali: „Nocoj to noč gremo doli ob Bregu in ob Krki, premlatimo Žuženberčane do živca, polomimo jim rebra, podrobimo s cepcem buče in jim tiste zakrpane kolibe v Krko prekucnemo. Bodo že vidili, kaj se pravi Višnjanom nagajati.“

Res bi bila tačas Žuženberčanom huda pela, če bi ne bilo Ribničanov na svetu. K vsi sreči pa se je bil naselil v Višnjo goro Ribničan Kozmek. Ta je bil kakor vsi Ribničanje sile umetalen in prebrisane glave. Delal je lonce, piskre, kozice, labore, nakladal tovor suhemu konju na rebra in hrbetanec, in krošnjeval in drobiž od gospodinj pobiral po vsem Božjem svetu, dokler so ga zastopili, ako jim je pošteno po ribniški „povajdal“. Hitro je tedaj Kozmek v svoji umetalni in prebrisani pameti preudaril: „Buzarona, če Višnjanje Žuženberk v Krko prekucnejo, bo zgüba. V Žuženberku ne küha nobena gospodinja v ubitem loncu, ampak zmirom nove küpuje. To ne vaj vsaki, jaz pa vajm. Buzarona, potlej ne bom ne sklajde ne latvice, ne lonca ne piskra prodal, še rejne pokrivače ne, kadar bodo po vodi Krki noter v Novumajstu odplavali.“ Tako si je Ribničan tiho mislil; na glas pa je rekel: „Vajste kaj prijatli! I nu —, nikarte se ne obajsite. Če Bog dá in svet Til, tako nam ne bodo ušli ne. Pa, ako jaz mačka pri močniku nalem, vzdignem ga najprvo za rep, da ga v strah pripravim, potlej ga še le prestrojim. Zato vam jaz svajtujem: pošlimo jim ubit lonec in recimo: ker znate vse zakrpati, zamašiti in popraviti, pa nam še ta lonec zašite, če ne, bomo prišli Višnjanje in vam bomo vse rebra polomili. Jaz vam povajm prijatli, da vsi Žuženberčanje ne zakrpajo starega lonca. Buzarona saj ga še jaz ne zakrpam ne rmenega ne črnega, in vsa Ribnica ne popravi starega lonca, nikar pa žuženberski cunjarji. Tako

jih bomo ravno v krparenji v kozji rog ugnali. Dobru bo dobru!“

Ta svèt je bil vsem všeč.

Drugi dan je Ribničan star svinjski pisker v krošnjo zadela, ki je imel toliko luknjo v vampu, da bi bil lahko obe pesti va-nj vtaknil. Udari konja, ki je bil suh kakor kresilna goba, napošev po rebrih, in hajdi stopata proti Žuženberku.

Prišedši skliče vse tržane in jim razloži, kaj poročujejo njegovim sosedjem Višnjani.

Za prvega so bili, sosebno mlajši, grozno hudi in hteli so Ribničana naravnost v Krko vreči. Al tega še ni bilo volja, iz tega sveta piskrov in skled preseliti se na drugega. Hencaj vas, v vodo pa ne v vodo, mislil si je Ribničan, zvita buča, in jih je tako-le pogovarjal:

„I nu — stojte stojte — saj še nisem vsega povajdal. Saj vam menda ni neznan, da sem jaz domá iz poštene Ribnice, od kodar pridejo vsi lončarji, in da se najsem rodil v Višnji gori. Jaz sem pohlevne postave in dobrega srca, in sem bil zmirom vaš prijatelj, vzlasti ker radi od mene čepinje küpujete. Se vaj da piskra res ne zakrpate, kakor hoté moji sosajdje Višnjanje, pa vam vendar jaz eno povajm, kako se lahko rajšite.“

„Le brž! Povedi — vpili so tržanje — če ne, pri Bogu je gnada! te vržemo v Krko.“ I nu, nu, v Krko me nikar ne mečite, saj pravim, da sem pohleven in nikomur nič žalega ne prizadevam, in nič slabega ne voščim, tüdi vam ne. V vodi pa tüdi ne znam kobaliti tako, kakor pravijo, da se plava; kaj bom tel tedaj v vodi? Pa če mi obljubite, da bote čepinje samo od mene küpovali, pa vam povajm, kaj vam je storiti.“

„Obljubimo“ — vpili so Žuženberčanje, ki so se Višnjanom vendar le bali.

„I nu, vajste, jaz bi rad kako pisanje, saj pravijo, da je potlaj bolj gotovo, če je na pisanji. Podkrižajte!“

Župan napiše in tržanje se podkrižajo. Ribničan vzame pismo, potlaj pa jih uči:

„Kaj ne, kedar se srajca šivat dá, mora se najprvo obrniti, potlej se še le zašije. Na lice se ne šiva, ampak na robe, kaj ne? Čevljar tudi preobrne golenice, predno jih šiva. Zato tüdi vi pošljite pisker v Višnjo goro nazaj in poročite: „Ljubi meščanje iz Višnjegore! mi bomo vam radi ustregli in lonec zakrpali. Samo to vas prosimo, da ga narobe obrnete in potlej pošljete.“ — Jaz vajm, da ga ne obrnejo.“

Žuženberčanom je bilo to jako po godu in poslali so pisker z onim poročilom nazaj. Višnjanje niso vedili, kako bi pisker preobrnil. Leto in dan so si glave belili, al vse zastonj, lonec bi se bil rad zdobil, samo preobrnti se ni hotel. Kmali so bili zvedili, da jim je vse te skrbi Ribničan na glavo nakopal. Zato so ga signali iz mesta, in preselil se je k svojim rojakom v Ribnico, kjer njegovi unuki še dandanašnji prav umetno piskre zidajo.

Kaj pa se z ubitim piskrom godi dandanes, tega mi ded niso povedali, pa tudi drugod ni dognano. Eni trdijo, da ga Višnjanje še dandanes hranijo in si glave ubijajo, kako bi ga narobe preobrnil. Eni pa zopet pripovedujejo, da ga je neki popoten človek, ki se je hvalil, da ga bo preobrnil, po nerodnosti zdobil, in da se zdaj samo še čepinje nahajajo pod hlevom „kruljevega Nandeta“. Kteri pa pravo trdijo, tega si jaz ne upam razsoditi, ampak prepuščam to prihodnjemu zgodovinarju malih mest po Slovenskem. Dostikrat, ko sem šel skozi staro mesto Višnjogoro, bil bi rad prašal, al vselej sem se bal, da bi me napek ne razumeli in bi je ne skupil, če bi preveč prašal.